

Per Gustav Sparrocks berättelse

JAG FÖDDES 1928 i Hotagens lappby i Jämtland. Hösten 1935 började jag på nomadskolan i Håkafot, det var en liten skola för ca åtta–nio barn. Där gick jag tills jag kom till fjärde klass. Sedan började jag i Änge nomadskola. I Änge gick jag till sjätte klass. Fast jag fick gå om en klass, tvåan. De tyckte väl att jag var för dum.

Till Håkafot följde min far mig över fjället. Första gången gick vi från Avanäs till Häggnäset. Och sedan med båt över till Håkafot. Annars gick vi via Lobbasjön och Munsvattnet. Vi bodde i Vinklumpen då, åtminstone under höstterminen. Under vinterterminen åkte jag buss från vinterlandet.

Under höstterminen åkte jag inte hem alls, inte förrän till jullovet. Då var man hemma över jul och nyår. Sedan var man i skolan tills skolavslutningen. Men en del år fick vi åka hem till påsk om vi bodde bra till, så att det inte blev en för dyr resa för föräldrarna.

Vi barn kom mest från Frostviken och Hotagen. Det var de lappbyar som hade elever i skolan i Håkafot.

I Håkafot trivdes jag bra, för där i byn bodde många släktingar till mig.

I Håkafot var undervisningen på samiska. Jag hade svårt att lära mig svenska. Eftersom jag hörde dåligt uttalade jag orden fel. Varje gång doktor Hummel kom förbi skulle han höra om jag fått till det med uttalet på svenska. Om jag hade fått till det något så när fick jag 25 öre av honom.

Det värsta var att läsa svenska ur en bok med en tupp på framsidan. Jag började med läsningen redan hemma innan skolan började. Jag grät och grät varje gång mamma tog fram den boken och jag skulle plugga in. Det var ganska tungt.

16 "När jag var åtta år lämnade jag mitt hem och jag har ännu inte kommit tillbaka"

Per Gustav Sparrock i juni 2015 vid Hotagens kyrkogård.

Nomadskolan i Änge klass 4–6

På Nomadskolan i Änge pratade vi mest svenska, vi fick inte prata samiska. Några ord på samiska kunde det bli; man var inte så hämmad som med svenskan.

Prästen brukade säga: ”Ni får inte prata samiska. Ni ska skola in er på svenska.”

När jag kom till Änge började jag hata skolan. Både personalen och lärarna var hårda. Och den gamle prästen, kyrkoherden, var som ”hin håle” själv. På fredagarna kom han till skolan för att ha kvällsbön. Då läste husmor upp vad vi hade gjort för rackartyg och så skulle prästen tukta oss. Husmodern, hon satt på en fåtölj mitt på golvet i vardagsrummet och sken som en sol.

Varje gång kom kyrkoherden med en sparbössa. Det var en färgad, afrikansk man som nickade varje gång någon la pengar i sparbössan. Vi skulle ge ett öre var. Då knipsade vi till den så huvudet for av och då var det att ställa upp sig i kö och få ris.

Det fanns någon same som arbetade på skolhemmet, men ingen som var av ”högre personal”. Husmor och sjuksköterskan var till exempel inte samer.

Läraren på Änge

Det fanns en lärare på Änge som vi menade var livsfarlig. En gång hade vi bestämt att nu skulle

vi ta och sticka ned honom, men först skulle vi se vilken rock han hade på sig. De äldsta pojkarna skulle sitta längst framme i skolsalen när han kom, jag satt lite längre bak. Om läraren hade en trenchcoat och hatt på sig var han på bättre humör. Men hade han en lurvmössa och en grå och rödaktig ulster, då var han på dåligt humör, och om det var så skulle vi ta honom.

Vi hade tänkt ta fram kartstället och där skulle vi hänga honom. I lådan hade vi knivarna som vi skulle sticka honom med. Och så kom han med sin ulster. Då blev vi rädda, så det blev ingenting, för vi vågade inte ta honom. Om han hade kommit med trenchcoat, tänkte vi, då var han lite snällare, men när han kom med ulstern var han nog livsfarlig. Det var alla pojkar som var med. De äldsta planerade upproret.

Man såg på lärarens kläder när han kom från lärarbostaden upp till skolan vilket humör han var på, om han var elak.

Stryk fick vi nästan varje dag. Ibland fick vi stryk på frukostrasten. Då fick allihop gå upp till skogen för att leta upp varsitt knippe ris, vi skulle ta av oss byxorna och lägga oss på plinten.

Doktorn brydde sig om oss. En gång vid en läkarundersökning frågade han: ”Varför har pojkarna blivit så rispiga på ändan?” Då svarade läraren: ”De åker i backen på källkar med spik och river sig.” Ingen av oss vågade säga att vi hade fått stryk.

18 ”När jag var åtta år lämnade jag mitt hem och jag har ännu inte kommit tillbaka”

”Varför har pojkarna blivit så rispiga på ändan?” Då svarade läraren: ”De åker i backen på kälkar med spik och river sig.” Ingen av oss vågade säga att vi hade fått stryk.

Den första gången jag fick stryk var min andra dag på skolan. Jag kom på eftermiddagen och det var mycket folk där. Det var många karlar. Jag tänkte att dessa personer tillhör nog inte skolan så jag behöver inte handhälsa på dem. Jag såg en man med kostym och jag tänkte ”han hör nog inte hit”, men det var ju läraren!

Jag och L hade en gång gått upp till skolan och där stod en lada i svängen. Vi var där och tittade och så pinkade vi där utanför. Under tiden kom läraren i svängen och såg oss, så det första vi fick göra, jag och L, det var att gå upp till skogen och leta efter ris. Då fick jag stryk. Läraren sa: ”Per Gustav ska lära sig att hälsa på folk!”

Jag svarade: ”Det var så mycket folk som jag hälsade på, och på alla föräldrar, och inte visste jag vilka alla var.”

Lärare sa: ”Per Gustav ska veta att ni inte får kissa upp efter huset häruppe. Ni ska gå till påven” (dasset hette påven).

Jag svarade: ”Jag visste inte om att det fanns någon påve här.” Då var det till att få stryk – och

stryk fick man. Örfilar fick jag för jämnan, han drog mig i öronen.

Första tiden satt jag längst bak; de hade placerat mig där, och när jag inte hörde riktigt och svarade, så frågade han om jag låg och sov. Han kallade mig ”fårskalle”. Så kom han fram till mig, elak som bara den, och fick tag i örat och drog mig över bänkarna fram och tillbaka.

Ofta hade vi diktamen, då läraren läste upp något och vi skulle skriva ner det. Jag hann aldrig följa med, så jag hoppade över och frågade inte om. När de skulle rätta detta blev han arg på mig. Jag sa att jag inte hann med. Då sade läraren:

”Du ska lära dig fråga!”

Nästa gång när jag inte hörde – och frågade, sa läraren:

”Du ska lära dig höra!”

Och så blev det en örfil. Det spelade ingen roll hur jag bar mig åt. Jag fick ändå örfil och till slut visste jag inte om jag skulle våga fråga.

Läraren sa ofta: ”Ni ska lära er att höra efter. Ni ska lära att fråga efter.”

När jag frågade honom, då kom han och var elak och sade: ”Men Per Gustav ska lära att höra efter!”

När jag inte skulle höra efter, då blev det att jag skulle lära mig att fråga efter.

När man kom till barnhemmet var man heller inte fri från örfil. För där var hon som vi kallade M, en hårding, och I, en sköterska. De brukade

vara i matsalen och tukta barnen när vi skulle äta.

Läraren visste att jag hade nedsatt hörsel eftersom överläkaren på lasarettet hade skrivit en skrivelse till läraren. Doktorn var inkopplad på min hörselskada. Jag gick i behandling hela tiden. Jag var tre år när det upptäcktes att jag hörde dåligt och under skoltiden förvärrades hörseln av alla kraftiga slag mot örat.

Det var mest pojkarna som blev tuktrade och slagna. Vid läxläsningen på kvällarna satt vi längst inne i rummet. När vi skulle gå ut gick vi ut sist. Var det någon som fnittrade till litegrann eller sa någonting, då skulle alla pojkarna i klassen kollektivt bestraffas, även de som inte hade sagt eller gjort någonting.

För varje gång fick vi gå ut och leta nytt ris som han kunde slå oss med. Mycket stryk fick vi och det blev till en vana.

När husmor på elevhemmet skvallrade till läraren om någonting som inte var bra, då fick vi stryk.

En gång när vi skulle till affären i Slagsångenade vi förbi Sundströms gård och det gamla slakteriet. Då mötte vi Kyrkskolans pojkar alldeles invid bron som var gränsen mellan nomadskolan och bondskolan. Där blev det slagsmål. Det var påkar och stenar och allt och så blev vi anmälda för att vi hade bråkat. Men bondskolans ungar fick inte någon bestraffning. Det var bara vi Ängebarn som blev bestraffade. Det var

alltid bråk med bonnskolans ungar. Varje lördag när vi skulle till affären mötte de upp oss på andra sidan bron. Det var som ett veckoslagsmål.

Varje lördag gick vi i skolan och varje söndag var det att gå till kyrkan i räta led som en militärtrupp. Husmor gick först och vi gick två och två. Ingen fick gå förbi och ingen fick bli för långt efter. Var det någon som blev för långt efter anmäldes det till läraren som sedan tuktrade oss för att det var oordning och oreda.

Jag minns särskilt en gång då jag blev slagen av läraren. Vi var flera pojkar inblandade, det var egentligen en klasskamrats fel och vi satt i samma bänkrad. Då fick alla som satt bredvid honom stryk. I vanlig ordning fick vi gå ut i skogen för att leta efter ris som läraren kunde använda för att slå oss. Jag hade hittat styva pinnar av torra grenar. Jag tänkte att jag tar sådana som går av fort. När läraren fick tag i mitt knippe så gav han sig på mitt huvud och mina öron, och han slog och slog. Han drog och kastade ner mig på golvet. När jag försökte resa mig så knuffade han ner mig igen. Efter det fick jag en inflammation i öronen. Jag kunde inte meddela mina föräldrar om vad som hade hänt. Jag ville ringa hem och be dem att de skulle komma så att jag skulle få träffa en doktor, för jag hade sådan värk i örat. Hörseln blev sämre och sämre. Detta pågick någon vecka. Det blödde ur örat och det var blod på kudden varje morgon. Läraren ville inte att jag skulle åka till doktorn

Barnen utanför Änge sameskola.

med en gång, men en av samerna i personalen sa: ”Så här går det inte ha det!”

Då fick jag tillsammans med en klasskamrat som skulle följa med mig ta sparken till Järpen som låg 7–8 kilometer ifrån Änge. Jag gick då i femte klass. Det var ingen av personalen som följde oss till doktorn. När vi kom till doktorn i Järpen ringde han till lasarettet i Östersund och fick prata med överläkaren. Då fick jag åka in dit och det blev operation eftersom läraren hade slagit sönder trumhinnan.

De opererade in en konstgjord trumhinna. Det gick inte skriva hem till föräldrarna och berätta vad som hade hänt, för varje brev man skrev skulle läsas igenom innan det stoppades i kuvertet och postades iväg.

Mina föräldrar kom till Änge i samband med att doktorn från Östersund kom dit. Han ville kalla till ett möte med anledning av mina öronproblem. Det var ett möte med läraren, husmor, mor, far och doktorn. Jag fick också vara med. När alla hade åkt hem efter mötet fick jag stryk av läraren. Han var arg på mig och trodde att jag hade skvallrat på honom. Till en början vågade jag inte berätta för doktorn och mina föräldrar varför min trumhinna hade slagits sönder. Det var först efteråt som det kom fram under ett sjukhusbesök i Östersund. Doktorn ville göra en utredning och anmäla och stämma läraren. Han tyckte läraren var olämplig. Men mor och far gick inte med på

När jag några år senare hörde att läraren gått ur tiden kände jag en lättnad. Han var så elak och jag förstår än i dag inte att han fick vara lärare.

att anmäla honom, de var rädda att jag skulle få lida ännu mera senare.

I vuxen ålder funderade jag på att ge igen och dänga till den här läraren vid tillfälle. Jag minns när jag gick första året i Jokkmokk, på Samernas folkhögskola, då kom den där läraren dit. Då var det nära ögat, men rektor Vallmark förstod vad jag ville göra eftersom jag hade berättat för honom att han hade förstört min hörsel och att jag önskade dänga till den lärare som hade gjort så mot mig. Istället tog Vallmark mig med hem till sig för att dricka kaffe. När jag några år senare hörde att läraren gått ur tiden kände jag en lättnad. Han var så elak och jag förstår än i dag inte att han fick vara lärare.

Maten på nomadskolan

Det var sådan konstig mat på nomadskolan. En hösttermin fick vi bara äta kokta potatisar med skal, som de öste upp, och så fick vi själva mosa potatisen. Så var det varje dag hela hösten. Till

22 "När jag var åtta år lämnade jag mitt hem och jag har ännu inte kommit tillbaka"

frukost fick vi potatisvatten. På söndagarna kunde det vara någon sorts köttfärslimpa.

Vi fick aldrig kött utan det var gröt och väl-ling på morgonen tillsammans med potatisröran. Den godaste maten var nog ändå den där gröten, för vi fick mjölk till den. Jag minns en gång när statsrådet Bagge kom på besök. Han kom med anledning av att staten skulle köpa skolbyggnaden i Änge från Svenska Missionsällskapet, och han skulle inspektera skolbyggnaden.

De hade dukat med en fin duk på ett långt bord. Då sade Bagge: ”Men får ni ha så vackra dukar på bordet och brukar ni alltid äta kött och kyckling?”

Då opponerade sig barnen och sa att de aldrig tidigare sett någon duk på bordet och att det var första gången de fick äta kött och kyckling och att de aldrig fick äta med så fina skedar. Vanligtvis var det zinkskeदार som gick av när vi mosade potatisen, eftersom de var så hårda.

Bagge blev förvånad att vi åt så mycket potatis och frågade om det var potatismos vi åt eftersom vi fick mosa potatisen i potatisvattnet. En hel hög med potatisar låg i spadet och de var hårda som bara den och skedarna gick av.

Annars fick vi sällan kött. Det enda kött vi fick kunde vara den på söndagarna, den där köttfärslimpan, och vilket kött det var kan man inte veta. Vi fick choklad och husmansbröd, välling på morgonen, gröt till lunch och potatis till middag.

Vi var hungriga och vi fick lite mat men vi lyckades spara på det renkött som vi fick med oss hemifrån. Det gick bra när det var kallt. Det förvarades i en soffa med lock. Vi hade varsin påse där. Man kunde äta av det på fredagskvällarna. Det blev ju möjligt och fick mögelsmak till slut men man var ju rädd om det, så vi sparade det det längsta vi kunde.

Hur vi bodde

Pojkar och flickor bodde var för sig i varsin sovsal. Vi pojkar var över 20 stycken och flickorna var kanske cirka 15. Vi var totalt ca 40–50 elever när jag gick där. Om natten kunde det bli kallt. I sovsalen var det alltid kallt eftersom det var stenväggar. Det fanns något element men vaktmästarna eldade inte så bra för det kom ingen värme upp till sovrummen.

Vi hade två hinkar mitt på golvet, men de blev snabbt fulla och svämmade över. Rummen var låsta och vi hade ingen chans att gå ut. På morgonen när vi skulle gå ut fick den som låg längst in hoppa från säng till säng, för man ville inte ner på golvet och blöta fötterna, eftersom det var som en sjö på golvet. Och trots att det fanns toaletter i närheten fick vi inte gå dit. Det var bara personalen och de elever som var sjuka och sängliggande som fick använda toaletterna. Vi andra fick gå upp till ”påven”, vid skolan, som låg uppe i backen.

Hygien och bad

Varje fredag var det bad i källaren och där var det kallt minsann. Vi badade i en liten badbalja, det var I som mest skötte om badningen, hon som också skulle vara sjuksköterska.

På lördagarna fick vi pojkar under två timmar gå till vedboden och klyva vedklabbar, ved som skulle till köket. Det fanns ingen yxa heller som bet så vi måste klyva med järnspett för yxskaftet hade gått av. Vi var fyra pojkar per gång som måste hugga och trava veden. Vedtraven var en och en halv meter hög och en och halv meter lång. Nästa gång fick fortsätta att göra likadant.

Flickorna hade också sysslor, men de behövde inte vara på vedbacken. De kom och bar in veden till köket. Vi gick dagligen med kolt men jag behövde inte ha den, jag hade bara en mössa. Men flickorna hade kolt med något slags barmkläde. Det var väl något broderat, men de hade mest vardagskolt. Jag hade mest vanliga bondkläder, fast jag ägde en kolt. Vi pojkar behövde inte ha kolt men mössan fick vi inte ta av oss. Den måste vi ha på oss jämt. När vi skulle till affären måste vi ha den, för då kunde personalen ringa till affären och fråga om de såg några lappojkar eller lappjäntor med lapphuva på sig. Det var ett sätt att känna igen oss i byn.

På rasterna var vi mest på en liten plan uppe vid skolan. Vi kunde sparka boll under barmark, men på vintern åkte vi skidor från skolan och ner

Jag kan inte minnas något roligt under min skoltid. Jag tyckte om att slöjda. Men läraren skrämde livet ur oss, om man hyvlade eller sågade fel, eller hade fel bräda på hyvelbänken.

till elevhemmet. Vi var tvungna att hålla oss inom skolområdet hela året. Vi fick inte gå utanför utan att be om lov. På samma område som skolan låg det samiska ålderdomshemmet Fjällgård ingärdat. Dit fick vi gå.

Jag kan inte minnas något roligt under min skoltid. Jag tyckte om att slöjda. Men läraren skrämde livet ur oss, om man hyvlade eller sågade fel, eller hade fel bräda på hyvelbänken. Då kunde läraren komma och skruva loss den och slå oss med plankan på rumpan eller på fingret. Man blev förskräckt när han kom och bankade på oss med något tillhygge.

Konfirmationstiden

Det som faktiskt blev roligast var min konfirmationstid. Eftersom jag hade dåliga erfarenheter av prästen som slog oss i skolan så ville jag inte konfirmera mig. Jag ville inte ha med kyrka och präster att göra. Det var min mor och far som övertalade mig att konfirmera mig.

24 "När jag var åtta år lämnade jag mitt hem och jag har ännu inte kommit tillbaka"

Vid inskrivningen var det en predikant som såg ut som hin håle själv. Jag tänkte för mig själv att det här kommer att bli jobbigt. Men så var det en ung präst i Gåxsjö. Han såg på mig att jag var skeptisk till allt men han pratade och pratade. Jag fick följa med honom in till prästgården och han bjöd på kaffe och glass. Jag tyckte han var så snäll, den där prästen, så till slut fick jag en annan syn på kristendomen också. Annars hade nog hatet legat kvar. Jag fick berätta vad jag hade gått igenom och prästen frågade mig. Han tyckte att jag var så tillbakadragen jämfört med de andra konfirmanderna. Jag ville till en början inte berätta hur jag kände. Då ville han veta mer och mer om mig och han frågade om jag hade varit i kyrkan förut eller om det bara var nu som jag kom till kyrkan.

Det var då som jag berättade sanningen för honom, att jag hade varit i skolan och blivit ut-satt för lärare och präster, och att det var därför jag blivit så hatisk till kyrkan. De hade tvingat in oss i allt, och lärarna och prästen hade varit så elaka att jag inte kunde tro på *Jupmelaehtjie*, när det fanns sådana människor.

En dag följde jag med prästen till prästgården och vi blev som kompisar där vi satt och pratade, jag, prästen och hans fru. Jag fick till slut en helt annan syn på präster. Han gjorde så att jag ändrade mig. Det var nog det bästa jag varit med om under konfirmationen.

Nu när jag går till kyrkan tänker jag ofta

med tacksamhet på min konfirmationspräst som lyssnade på mig och hade så fina förklaringar. I början var jag väldigt skeptisk och kunde tänka om honom: Du är säkert en luring, du också.

Ja, det var mina sju skolår, ”mina tre hundår i Änge”, som jag brukar säga. Jag har alltid önskat att jag kunde skriva ned allt i en bok och att den skulle få titeln: ”Mina tre hundår i Änge!”

Men nej, det blev ingen bok, det är synd för det är inte många som förstår hur det var för mig. En av mina kompisar från Änge sa senare att han tyckte det var synd att jag fick lida så mycket genom att jag hörde så dåligt. De andra fick också stryk, men jag fick stryk för att jag inte hörde vad läraren sa och inte kunde svara rätt.

Läraren i Änge blev senare förflyttad norrut, men så slog han en elev där och han blev helt fördärvad. Den pojken var 15 år. Trots detta fick läraren fortsätta att vara lärare, fastän han blev anmäld och stämd, har det berättats för mig.

Det fanns en bra lärare på Änge, men han fick inte vara kvar. Han var säkert för snäll.

Intervju: Sylvia Sparrock.

Bearbetning: Ellacarin Blind och Kaisa Huuva.